
Hugh Eakin

A titokzatos Omán

1.

A földgázvezeték

2014. március 12-én Haszan Róháni iráni elnök a külügyminiszter, az olajügyi miniszter, a központi bank elnöke és más magas rangú iráni tisztviselők társaságában repülőgépre szállt, átrepült az Ománi-öböl fölött és rövid utazás után megérkezett Maszkatba, Omán fővárosába. Omán az Arab-félsziget keleti csúcsánál található – ott, ahol a Perzsa-öböl találkozik az Arab-tengerrel – és az arab világ egy olyan részéhez tartozik, amely híres az Iráni Iszlám Köztársasággal szembeni ellenséges viszonyáról. Legközelebbi szomszédai közül több – köztük Katar, Kuvait és a Szaúd-Arábiai Királyság – egy egyre brutálisabbá váló helyettesítő háborút vív Irán ellen Szíriában, Irán pedig már nemegyszer fenyegetőzött azzal, hogy megakadályozza az arab olajat szállító tartályhajók átkelését az országot Omántól elválasztó keskeny Hormuzi-szoroson.

A márciusi út rendkívüli eseménynek számított, hiszen ez volt Róháni elnök első Arábiába tett látogatása. Az utazás célja az volt, hogy a két ország közötti gazdasági kapcsolatokról tárgyaljon Kábúsz bin Szaíd al-Szaíd szultánnal, aki immár több mint négy évtizede áll Omán élén. Huszonnégy órán belül megállapodást kötöttek arról, hogy egymilliárd dolláros befektetéssel felépítenek egy, a két országot az Ománi-öbölön keresztül összekötő gázvezeték, illetve arról, hogy Irán a vezeték átadását követő huszonöt évben földgázzal látja majd el Ománt.

A megállapodás jól mutatta, hogy az utóbbi hónapokban milyen gyorsan változott Irán helyzete és megítélése a világban. Amikor 2013 júniusában Róhánt elnökké választották, Irán még

a régóta érvényben levő gazdasági szankcióktól és a nemzetközi elszigeteltségtől szenvedett. Az USA szoros szövetségben áll Irán ellenségeivel, azaz a Perzsa-öböl túlsó oldalán található, többnyire szunnita monarchiákkal. Azóta Irán megállapodott az Egyesült Államokkal abban, hogy a jövőben tárgyalásokat fognak folytatni egy új nukleáris programról, Szaúd-Arábia befolyása jelentős mértékben csökkent Washingtonban, az Öböl-menti Együttműködési Tanács – a hat országot tömörítő szaúdi vezetésű szövetség, amelynek Omán az egyik alapító tagja – pedig egyre megosztottabbá válik. 2014 júniusában, amikor szunnita szélsőségesek támadásai rázták meg Irak északi részét, már Washington és Teherán Irak megmentésére vonatkozó erősödő közös érdekeiről beszéltek. Bár ez a tény kevés figyelmet kapott a sajtóban, Kábúsz szultán – az USA rendíthetetlen szövetségese, aki a hatalomban töltött éveai alapján jelenleg a legtekintélyesebb az arab uralkodók között – rendkívül fontos szerepet játszott abban, hogy ez a drámai változás bekövetkezhetett.

Katari és emirátusokbeli uralkodótársaival ellentétben Kábúsz szultán mindig is idegenkedett a nyilvánosságtól. Ám az utóbbi nagyjából egy év folyamán a hetvenhárom éves szultán szokatlan eréllyel képviselte országa érdekeit a regionális ügyekben. 2013 augusztusában ő volt az első külföldi államfő, aki az iráni elnökválasztás óta ellátogatott Teheránba, ahol Róháni elnök mellett a legfőbb vallási vezetővel, Hamenei ajatollahal is találkozott. Ezután derült ki, hogy Omán volt a házigazdája azoknak az iráni és amerikai tisztviselők közötti titkos kétoldalú tárgyalásoknak, amelyek eredményeként 2013 őszén megkötötték az áttörő jelentőségű átmeneti megállapodást. 2013 decemberében Omán nyilvánosan elutasította azt a szaúdi tervet, hogy az Öböl-államok szövetségét politikai unióvá alakítsák át – egy tervet, amiről sokan úgy gon-

dolták, hogy az a szunnita örökletes uralkodók kísérlete arra, hogy ellensúlyozzák a síita Iránt, illetve az arab világban terjedő népi mozgalmakat. 2014 tavaszának végén Kuvait, az Egyesült Arab Emírátságok, sőt még maga Szaúd-Arábia is nyitott Teherán felé. Az ománi külügyminiszter meghívást kapott a Fehér Házba, ahol június 20-án találkozott John Kerry-vel. Az amerikai külügyminiszter megjegyezte, hogy a szultánatus „segített nekünk, hogy képesek legyünk megtenni olyan dolgokat, amelyek véghezvitele egyébként nehéz lett volna,” és hozzátette, hogy az Egyesült Államok különösen Irakot illetően kérte ki Omán tanácsát.

Míg a nyugati vezetők Omán diplomáciai eredményeit dicsérték, maguk az omániak más ügyekkel voltak elfoglalva. 2014 februárjának végén, néhány héttel Róhání látogatása után érkeztem Maszkatba, az ománi fővárosba, ebbe a sziklaszirtek által körülvett tengerparti városba. Az országban töltött első napomon egy ománi bíróság börtönbüntetésre ítelt két korábbi kormányzati tisztviselőt. Ez az eljárás volt a legutóbbi azoknak a korrupciós pereknek a sorában, amelyekben az állami olajvállalat, a pénzügy-, a lakhatási és a szállítási minisztérium, illetve több ománi üzletember is érintett volt. Közben a *Times of Oman* 100.000 Expats Lose Jobs in Omanisation (Száz ezer külföldi veszti el a munkáját az ománi reform miatt) című vezércikke arról számolt be, hogy a kormány igyekszik rákényszeríteni a vállalatokat arra, hogy ománi állampolgárokat foglalkoztassanak külföldiek helyett. Az *al-Balad*, egy néhány éve alapított szókimondó internetes napilap pedig feltette a kérdést, hogy vajon nem jött-e el az ideje annak, hogy Ománnak miniszterelnöke legyen?

Figyelemre méltó, hogy ezeket a kérdéseket a nyilvánosság előtt vitatták meg egy olyan országban, ahol hagyományosan tabunak számít minden vita a kormányzati politikáról; a reformokról vagy a monarchiáról már nem is beszélve. Maszkatban Száleh Zakvani (több független ománi újság kiadója, aki politikai szerepvállalása miatt néhányszor már összeütközésbe került a hatóságokkal) azt mondta nekem: „A nagy változás pillanatában élünk. Előfordul, hogy a szabályok nem egyértelműek.”

Míg az Öböl-térség és a tágabb értelemben vett Közel-Kelet nagy része egyre mélyebbre merül a zavargásokba és a szektás megosztottságba, addig Omán inkább egyfajta anomáliának tűnik. A lélegzetelállító hegyek és a hatalmas kiterjedésű lakatlan kavicsos sivatag által uralt ország négymillió lakossága egy Olaszország nagyságú területen szétszórva él. Az ország Szaúd-Arábia és Jemen hátszögében található (utóbbiban jelentős befolyással bír az al-Kaida), a kormánya pedig az egyik legdiktatórikusabb a világon.

Ennek ellenére úgy tűnik, hogy Kábúsz szultán hatalmának legitimitása jóval szilárdabb, mint számos más arab uralkodóé. Az országnak nincs problémája sem a szalafistákkal, sem az iszlamistákkal. A legjelentősebb vallás, az iszlám kevésbé ismert ibadí ágá különbözik a szunnita és a síita tradícióktól, de mindkét felekezettel jó viszonyban van. Annak ellenére, hogy a szunnita dominanciájú Öböl-szövetség tagja és az Egyesült Államokkal is szoros katonai kapcsolatokat ápol, Omán az 1980-as évek óta tartja a kapcsolatot az Iráni Iszlám Köztársasággal, az iraki-iráni háború alatt pedig támogatta a Bagdad és Teherán közötti tűzszüneti tárgyalásokat. Nem utalnak nyilvánvaló jelek arra, hogy Omán rendőrállam lenne. Míg Szaúd-Arábia a *mutavin*, azaz a vallási rendőrség és a nyilvános kivégzések miatt hírhedt, addig Maszkat városközpontjában nemrég nyitotta meg kapuit az Arab-félsziget első operaháza.

A szomszédos országokkal ellentétben az ománi szultánságnak nagyon sokszínű a társadalma; ez történeti örökség, ami abból ered, hogy Omán egykor tengeri birodalom volt. Omán sokáig részt vett az indiai-óceáni rabszolga-kereskedelemben, amiből tekintélyes hasznot húzott. A 19. század java részében az ománi szultán az arab szárazföldről több mint kétezer mérföldre található Zanzibárból uralkodott; Tajmur bin Fejszál szultán, a jelenlegi uralkodó dédapja pedig sokkal jobban beszélt a gudzsarati és a szuahéli nyelvet, mint az arabot.

Napjainkban az országban van egy nagy és etnikailag vegyes szuahéli nyelvű közösség, amelynek tagjai között megtaláljuk azokat az ománi származású embereket, akik azután tér-

tek vissza, hogy felmenőik generációkon át Afrikában éltek, és azokat is, akiknek távoli ősei még rabszolgák voltak. Omán jelentős balucsi népessége (egy nagyobb, a mai Pakisztán délnyugati részén élő közösség leszármazottai) szunnita vallású, és tagjai aránytalanul nagy számban képviseltetik magukat a fegyveres erőkből. A partvidéken számos indiai származású kereskedőcsalád él, akik között éppúgy találunk hindukat, mint sítákat. Az ország szigorúbb és konzervatívabb belső része az ibadi iszlám központja, míg a déli Zufar-régiót szunnita arab törzsek uralják, többek között a dzsabbalik, egy hegyi nép, akik saját, déli arab nyelvjárásukat beszélik.

Mindezeknek a csoportoknak az összetartása – ahogyan azt Marc Valeri politológus is kifejti *Politics and Society in the Qaboos State (Omán: Politika és társadalom a Kábúsz-államban)* című könyvében – az ománi nemzeti identitás Kábúsz szultán által is gondosan ápolt víziója. Maszkatban az épületek alacsony építésűek, fehér színűek és gyakran díszítik őket lőrészzerű építészeti elemekkel, mintha ezzel is védekezni akarnának a szomszédos országok fővárosaira olyannyira jellemző üveghomlokzatú felhőkarcolók ellen. (Az 1980-as évek óta, amikor a szultán az ország vályogtéglából épült történelmi várait a nemzeti örökség központi elemévé nyilvánította, erődszerű építészeti elemek bukkannak fel a mecsetek homlokzataitól kezdve a klímaberendezések dobozaiig szinte mindenütt.) Délen, a jemeni határ mentén a kormány megkezdte egy 180 mérföld hosszú biztonsági kerítés építését, hogy távol tartsa az országtól a nemkívánatos iszlamistákat. Annak ellenére, hogy a fő olajtermelők egyike és kiterjedt katonai kapcsolatai vannak a Nyugattal, az ország nem tagja az OPEC-nek, és a külföldi civil szervezetek sem igazán képviseltetik magukat az országban. Omán az egyike annak a kevés államnak a világon, ahol a Nemzetközi Vöröskeresztnek nincs nemzeti irodája.

Ennek ellenére Omán sem immunis a változással szemben. 2011 januárja és májusa között, azaz az arab tavasz idején – évtizedek óta először – Ománban is nagyszabású tüntetésekre került sor. A tüntetők támogatásukról biztosították

a szultánt, ugyanakkor jelentős reformokat is követeltek, beleértve a több munkahelyet, a független törvényhozást és azt, hogy vessenek véget a korrupciónak. „Nagy meglepetés volt – mondta Mohamed Mafud al-Ardhi, az Ománi Nemzeti Bank elnöke. – Az omániak általában meglehetősen visszafogottak. Valóságos sokk volt ennyi fiatal látni az utcákon.”

A régió több országához hasonlóan a szultánság is komoly demográfiai és gazdasági kihívásokkal néz szembe. A teljes ománi népesség fele 25 évesnél fiatalabb, és ez az arány valószínűleg még magasabb lenne akkor, ha nem vennék figyelembe az országban élő nem ománi állampolgárokat. Miközben a külföldi (leginkább ázsiai) munkavállalók száma 1,75 millióra (azaz a lakosság 45%-ára) rúg, tartós munkanélküliség tapasztalható az ománi fiatalok körében. A többi Öböl-monarchiához hasonlóan Omán is arra törekedett, hogy mérsékelje ezt az elégedetlenséget, részben hatalmas segélyekkel, részben azzal, hogy több tízezer új munkahelyet teremtenek az állami szektorban. Az államháztartás több mint 85%-a az olajbevételekre alapul, csak hogy Omán kőolaj- és földgáztartalékai sokkal kisebbek, mint Kataréi vagy Szaúd-Arábiáéi, a kiadások pedig egyre emelkednek...

A legfontosabb azonban Kábúsz szultán személyének kérdése, illetve az, hogy mi történik akkor, ha az idős uralkodó végül távozik a színpadról. A szultán negyvenégy éven át (és nagyobb mértékben, mint bármely más öbölbeli uralkodó) személyesen irányította országát; egy személyben tölti be a védelmi miniszter, a külügyminiszter, a pénzügyminiszter, a miniszterelnök és a fegyveres erők parancsnoka tisztségét. De az agglégény szultánnak nincs gyermeke, és nem jelölt ki trónörököszt sem. Ráadásul Szaúd-Arábiával és Katarral ellentétben az ománi uralkodódinasztiának viszonylag kevés tagja van, és közülük is csak néhány van kormányzati vezető pozícióban.

A szultán által 1996-ban kihirdetett alkotmány értelmében az uralkodó utódjának a királyi családból kell származnia, és egy családi tanácsnak kell kiválasztania a szultán halálát követő három napon belül. Ha nem tudnak

megegyezni, akkor fel kell nyitni azt az elhunyt szultán által írt lepecsételt levelet, amelyben az utódját kijelöli. A rendszerben rejlő bizonytalanság meghökkenti a nyugati vezetőket. F. Gregory Gause, aki az arab monarchiák szakértője a Texas A&M University-n, például azt mondta: „Olyan ez, mintha Alexandre Dumas valamelyik regényét olvassánk.”

2.

A petíció

2010. július 3-án, hatalomra jutása negyvenedik évfordulója előestéjén egy petíciót adtak át Kábúsz szultánnak. Az ötven ománi polgár által aláírt petíció azzal kezdődött, hogy méltatta a szultán által elért figyelemre méltó eredményeket. Kábúsz 1970-ben, huszonekilenc éves korában lépett apja helyébe, aki egy mélyen elmaradott, polgárháború által megosztott országot hagyott fiára. Az ENSZ szerint ma Omán vezeti az oktatás, az egészségügy és az élet-színvonal fejlődési ütemének világranglistáját. Ugyanakkor a szultán ellenállt az Arab-félsziget nagy részét átható türelmetlenség kultúrájának. Ahogy az indítványozók fogalmaztak, öfelsége sikeresen „kormányozta az országot egy másik úton” és kerülte a „véres kalandokat” amikbe a régió más uralkodói belebonnyolódtak.

A petíciót aláíróknak ugyanakkor komoly aggályai is voltak. Az *al-nahda* (azaz a reneszánsz ahogyan a Kábúsz szultán uralkodása alatti gyors fejlődés korszakát hivatalosan ismerik) hozott némi politikai fejlődést. Ám a kormányzás még ma is szinte teljes egészében uralkodói rendeletek útján történik, és a hatalmi elit, beleértve a törzsi vezetőket és a gazdaságilag erős családok egy kis csoportját, szinte semmit sem változott az 1970-es évek óta. Hogy orvosolják ezt a problémát, az indítványozók kérték a szultánt egy „szerződéses alkotmány” kibocsátására, ami elismeri őt az ország „spirituális és szimbolikus vezetőjeként”, ugyanakkor garantálja az alapvető jogokat és egy teljes egészében választott képviselőkből álló törvényhozást.

„Amit Omán polgárai ma kívánnak [...] az a részvétel a nemzeti döntéshozatalban”, írták a petíció megfogalmazói. Abban az időben még közel sem volt egyértelmű, hogy ez tényleg így

van-e. Ománban nincsenek politikai pártok és alig akadnak civil mozgalmak. Még az arra vonatkozó pusztá utalás is kategorikusan elutasították, hogy esetleg nem értenének egyet Kábúsz szultánnal, és a petíció visszafogott hangvétele ellenére sok progresszív ománi értelmiségi nem akart csatlakozni az aláíróihoz.

Hét hónappal később azonban minden megváltozott. 2011 februárjában az emberek szerte az arab világban fellázadtak az autoriter uralom ellen. Több ezer ománi vonult az utcákra Szohárban (egy északi iparvárosban) és a déli Szalálában, hogy tiltakozzanak a munkanélküliség és a politikai szabadságjogok korlátozása miatt. A fővárosban emberek gyűltek össze a kormányzati épületek előtt és diákok gyülekeztek a Kábúsz Szultán Egyetem előadótermeiben. Politikai reformokat követelő petíciókat fogalmaztak, és mintegy hétezer ománi írta alá azt a kiáltványt, ami a hivatali korrupció kivizsgálását követelte. „Hirtelen az utcákon követelték mindazt, amiről mi is beszélünk a 2010-es petícióinkban,” mondta Szaíd al-Hasmi ománi író, emberi jogi aktivista, aki annak idején részt vett a petíció megfogalmazásában.

A maszkati vezetést felkészületlenül érték az események. „Ez felébresztett bennünket”, mondta Szajjid Badr bin Hamid al-Buszejdi, az ománi külügyminisztérium főtitkára, aki a szultán közeli tanácsadója. A fővárosban sokan elmesélték nekem, hogy a szultánt mélyen lesújtotta, amikor néhány tüntető életét veszítette a rendőrséggel való összecsapásokban. Szokatlan gyorsasággal reagálva Kábúsz szultán átalakította a kabinetet és bejelentette, hogy két tanácsadó testülete – a Madzslisz al-Súra (Konzultatív Tanács) és a Madzslisz al-Davla (Államtanács) – további hatásköröket fog kapni, 50 000 új munkahelyet ígért az állami szektorban és különleges felhatalmazást adott egy ügyésznek arra, hogy kivizsgálja a korrupciós ügyeket. Nem sokkal ezután hozott egy új rendeletet az internetes véleménynyilvánítás korlátozásáról, és 2012 tavaszán több tucat aktivistát és bloggert tartóztattak le. (Szaíd al-Hasmi maga is börtönbe került, mert tiltakozott más aktivisták őrizetbe vétele miatt.)

2011 őszén, az Államtanács előtt tartott éves beszédében a szultán azt mondta, hogy „na-

gyobb figyelmet és nagyobb gondot fordítanak majd arra, hogy az ifjúság számára több lehetőséget biztosítsanak”, és megjegyezte, hogy a Tanács „kiterjesztett hatásköröket” kapott „a jogalkotási és ellenőrzési területeken”. Ugyanakkor arra is figyelmeztetett (és úgy tűnt, hogy beszédének ezt a részét közvetlenül a tüntetőknek és a petíció benyújtóinak címezte), hogy „lépést tartani a korral nem jelenti azt, hogy az ötleteinket rákényszerítjük más emberekre”, és hogy „a mértéktelenség hiánya és a radikalizmus nem tolerálható.”

3.

A demokraták

Kábúsz szultán 1970-ben, brit segítséggel döntötte meg apja, Szaíd bin Tajmur szultán uralmát. Szaíd szándékosan elmaradottságban tartotta Ománt, hogy megőrizze azt a törékeny hatalmat, amivel rendelkezett. Nem építtetett iskolákat és utakat, tiltotta a szemüveg viselését, sőt még a cement használatát sem engedélyezte. 1955-ben, miközben a szultán társaságában részt vett az Omán két nagyvárosa, Szalála és Maszkat közötti első autós utazáson, Jan Morris író „egy igazi középkori iszlám államot” látott, ami „el van szigetelve mindenfajta haladás elől egy hagyományörző és autokratikus uralkodó vezetésének égisze alatt.”

Az 1960-as évekre az Arab-félsziget történetének egyik legnagyobb katonai konfliktusává szélesedett az a kommunista felkelés, ami az ország elszegényedett Zufar-régiójában tört ki. *Monsoon Revolution (Monszun forradalom)* című új könyvében Abdel Razzaq Takriti, a Sheffieldi Egyetem történésze bemutatja, hogy mennyire radikális volt ez a felkelés. A zufari felvidék „felszabadított területein”, írja Takriti, a felkelés

„egy egységes forradalmi hatóság alatti teljesen új polgári tér létrehozásával; a rabszolgáság eltörlésével, (az iszlám megérkezése óta először) új, törzsek felletti identitások bevezetésével, a sejkek hatalmának letörésével, az alacsonyabb törzsekből származó, illetve rabszolga ősökkel rendelkező emberek vezető pozíciókba emelkedésével, az írástudás terje-

désével és a kortárs orvostudomány megjelenésével, új haszonnövények termesztésének bevezetésével, a modern ideológiák elterjedésével [...], és mindenekelőtt egy elhúzódozó fegyveres harccal”

járt együtt.

Az egyik legfontosabb indítéka annak a döntésnek, hogy Szaíd szultán helyére fiát, a Sandhurstben tanult Kábúszt állítsák egy London által szervezett puccs segítségével az a fenyegetés volt, amit ezek a forradalmárok a szomszédos Jement 1967-ben elhagyni kényszerülő britek közel-keleti érdekeire jelentettek. A lázadást még így is csak 1976-ra sikerült leverni, méghozzá hatalmas katonai ráfordítások árán és a brit különleges erők, illetve az iráni sah több ezer katonájának bevetésével. (Thumraitot – a legfontosabb dél-ománi légibázist, amit ma az amerikai erők használnak – például az irániak építtették.) Takriti azzal a gondolattal zárja szuggesztív következtetését, hogy a zufariak megmutatták, hogy az abszolutizmus „csak egy a sok út közül, amit Omán választhatott volna.”

Kábúsz szultán viszont számos előnyös tulajdonsággal rendelkezett. Anyja egy tekintélyes dzsabbali sejk lánya volt, ami a déli területeken helyi legitimitást biztosított a számára. Az 1960-as években olajat találtak az országban, ami lehetővé tette, hogy csillagászati összegeket költson a gazdasági fejlesztésre és a Zufar-régió nagymértékű támogatására. És ott volt még a vallás is. „Ha megnézzük az arab tavasz térképét – mondta Abdullah bin Mohamed bin Abdullah al-Szalimi (Omán vallásügyi minisztere), amikor maszkatli hivatalában találkoztam vele, akkor azt látjuk, hogy – főleg a szunnita országokat érintette”. A szunnita iszlámban, magyarázta al-Szalimi, a muzulmán közösségek vezetői – a mekkai törzsek leszármazottaiként – a származásukból eredeztetik a hatalmukat, ami „feszültséghez vezetett” köztük és a nép között. Ománban azonban az ibadizmus miatt teljesen más a helyzet.

Az ibadizmus létrejött az iszlám történetének legkorábbi időszakára nyúlik vissza. Az ibadizmus a puritán Kavari dzs szekta egyik oldalhajtása, ami a 7. század közepén szakadt

el a kalifátustól. Az Omán belsejében letelepedő ibadik arra törekedtek, hogy „elhatárolják” magukat más muszlimoktól, és létrehozták az imámátust, a teokratikus kormányzat egy formáját, ami kisebb-nagyobb megszokásokkal több mint ezer évig fennállt. Fontos megjegyezni, hogy az imámátus uralkodóját nem a származása, hanem egy, a közösség vezetőivel való konzultációs folyamat alapján választották. (Emiatt néhány ománi tudós azt állítja, hogy az ibadik voltak az iszlám első demokratái.)

Rendkívüli hatalma ellenére Kábúsz szultán tiszteletben tartotta ezt a hagyományt. Miután 1970-ben hatalomra került, kérte a különböző törzsek vezetőinek jóváhagyását ahhoz, hogy felvegye a szultáni címet. És úgy tűnik, hogy részben egy ibadi szokás szolgál magyarázatul arra is, hogy miért nem nevezett ki trónörökös. 2007-ben Ali bin Madzsíd al-Ma'amari tábornok – aki akkoriban a legmagasabb rangú katonatiszt volt az ománi fegyveres erőkből – azt mondta a maszkati amerikai nagykövetnek, hogy egy utód kijelölése „ellentmondana a »demokratikus« ibadi hagyományunknak, sértené a szultán saját elveit és elutasítaná az omániak is.”

Egy nap a Hadzsar-hegységen átautózva Nizvába, az imámátus történelmi székhelyére és a belső régió legjelentősebb városába utaztam. Ez a datolyapálmákkal körülvett homokszínű nagyváros az 1950-es években egy, az előző szultán elleni komoly lázadás helyszíne volt; 2005-ben pedig letartóztattak egy csoport helyi lakost egy állítólagos összeesküvés miatt, melynek célja a teokratikus állam visszaállítása lett volna. De ahogy azt Mandana Limbert antropológus is feljegyezte, az emberek az országnak ebben a részében inkább a dekadens nyugati hatások miatt panaszkodnak, semmint a hiányzó nyugati szabadságjogok miatt. Ellentétben Maszkattal, ahol sok női bolttulajdonossal találkoztam – akik közül sokan szuahéli nyelvű családokból származtak – a nizvai piacon csak nagyon kevés nőt lehetett látni. Figyelemre méltó, hogy a 2011-es politikai zavargások idején Nizvában vagy a belső régió más városaiban alig voltak tiltakozások.

Az omániaknak azonban csak egy kis része él az ország belső területén, és a tudósok becslése

szerint az ibadik és szunniták egyenletesen oszlanak meg a teljes népességben. Az ibadizmus különleges státusza az iszlám harmadik ágaként egyben arra is módot adott az ománi vezetésnek, hogy elkerülje az iszlám identitási politikát, ami a régió nagy részére jellemző. Ennek ellenére az arab tavasz idején – a mélyen gyökerező szektás sérelmekkel rendelkező Bahreint és Szaúd-Arábiát nem számítva – az összes Öböl-monarchia közül épp Ománban voltak a legnagyobb volumenű tiltakozások. Amikor megkértem Seikh Abdullahot, hogy magyarázza meg, mi ennek az oka, azt mondta: „A gazdasági igazságtalanság volt az, ami az utcákra vitte ezeket az embereket. Azon dolgozunk, hogy orvosoljuk ezt a problémát.”

4.

A stratégia

Az ománi tavasz egyik legfontosabb jellegzetesége az volt, hogy rendkívül élesen rávilágított a generációs szakadéokra az idősebb omániak (akik még emlékeznek arra, hogy mennyire szegény volt az ország akkor, amikor Kábúsz szultán átvette a hatalmat) és a fiatalok között (akik már viszonylagos jólétben nőttek fel). Az alkotmányos monarchia és a független törvényhozás mellett a 2011-es tiltakozók például alacsonyabb közüzemi számlákat és hosszabb fizetett szabadságot is követeltek. És pedig megkönnyítette a kormány számára, hogy semlegesítse a reformok iránti nyomást. „Sokat elvesztettünk a támogatóink közül – mondta al-Hasmi. – Nagyon nehéz úgy folytatni a harcot, ha állást és előnyöket kínálnak fel az elégedetlenkedőknek.”

Van egy szektor, ahol a tüntetések mély hatást gyakoroltak a politikai kultúrára. Kábúsz szultán uralkodása kezdetétől fogva támaszkodott vezető kereskedőcsaládok egy kis csoportjának kitartó támogatására, akik viszonzásként aránytalanul nagy mértékben húztak hasznot az ország gyors modernizációjából. A 2000-es évekre rutinná vált, hogy a nagyobb infrastrukturális szerződéseket ugyanazt a négy-öt ománi cég kapja, ez viszont a széles körben elterjedt korrupció vádjához vezetett. 2011 óta az erre különleges hatáskört kapott ügyészség számos

nagy horderejű korrupciós nyomozást kezdeményezett, beleértve egy olyan ügyet is, amelyben szerepelt egy svájci bankszámlán félretett több tízmillió dollár...

„Az ügyész közvetlenül a szultánnak felelős és bárki ellen vizsgálatot indíthat – mondta Száleh Sajbani, egy ománi lap pénzügyi újságírója és rovatvezetője. – Ez nem történt volna meg a tüntetések nélkül.” Más arab monarchiákhoz hasonlóan a sajtó Ománban is hagyományosan visszafogott, különösen akkor, ha a kormánnyal kapcsolatos ügyekről van szó. Ennek ellenére 2014 tavaszi ománi látogatásom idején a helyi lapok szinte minden nap tele voltak korrupciós ügyekről szóló cikkekkkel, és úgy tűnt, hogy ez ösztönözi a más kérdésekről folytatott vitát is.

Az egyik drámai fejlemény az *al-Balad* elindítása volt 2012-ben, azé az online újságé, ami azt a célt tűzte ki, hogy részt vegyen olyan politikai vitákban, amelyeket más lapok hagyományosan kerülnek. Turki al-Balusi, a lap huszonhét éves szerkesztője elmondta, hogy az újságnak részben azért sikerült fennmaradnia, mert előnyben részesíti az információt a véleménnyel szemben, kerüli a túlfűtött retorikát és a kormánytól várja hírmagyarázatokat. Amikor megkérdeztem tőle, hogy az *al-Balad* 2014. februári cikke a miniszterelnöki tisztség létrehozásáról vitákat kavart-e, azt mondta: „Van egy olyan nézet, miszerint egy miniszterelnök, akit ki lehet nevezni és fel lehet menteni, csökkentheti a szultánra nehezedő nyomást, és néhány éven belül előrelépésre is sor kerülhet ezzel a kérdéssel kapcsolatban. Ezek olyan dolgok, amelyekről minden különösebb gond nélkül beszélhetünk.”

Ami Kábúsz szultánt illeti, az ő szempontjából ennek az enyhe politikai nyitásnak a lehetővé tétele is egy módja a reform elősegítésének, méghozzá a saját feltételei mellett. Miközben elutasítja a politikai uniót az Öböl többi monarchiájával, Omán támogatta annak a biztonsági szövetségnek a létrehozását, amely – egyebek között – lehetővé teszi, hogy az Öböl-államok belföldi zavargások esetén segítséget nyújtsanak egymásnak, mint ahogyan az Bahreinben is történt 2011-ben, amikor szaúdi csapatokat vezényeltek az országba, hogy segítsék fenntartani

a helyi rezsimet. Eközben a növekvő felekezeti válság Irakban és az olajárak ezzel együtt járó emelkedése egyelőre sok omániban megerősítette azt az érzést, hogy a dolgok lehetnének sokkal rosszabbak is.

Hogy a szultánság ilyen rugalmas maradhat-e akkor is, ha az olajárak csökkennek, az már nem ennyire egyértelmű. A közgazdászok becslése szerint évente 50 000 új munkahelyet kell teremteni pusztán azért, hogy a népesség növekedésével lépést tartsanak. A legaggasztóbb az, hogy az olajtartalékok csökkennek, a kitermelés költségei viszont gyorsan emelkednek. (Miatán számos újabb lelőhelyet fedeztek fel, a földgáz-kitermelés jelentősen nőtt, bár a növekvő belföldi kereslet nagymértékben korlátozza az export lehetőségét.) „A becslések szerint tizenöt-húsz évünk van – mondta Sauki Szultan, egy patinás ománi családból származó földmérő mérnök egy olyan számot ismételve, amit sok más embertől is hallottam. – A technológia segített abban, hogy többet termeljünk, de mi történik, ha az olajlelőhelyek kiapadnak?”

A szíriai háború gyors átterjedésével Irakra és Libanonra, illetve az Irán nukleáris szándékait illetően továbbra is fennálló kétségek mellett nagyon is kétséges, hogy milyen messze mehet a Nyugat és az Iszlám Köztársaság közeledése. Még ha valahogy sikerül is tető alá hozni egy átfogóbb nukleáris alkut Irán és a „hat hatalom csoport” – azaz az Egyesült Államok, Franciaország, az Egyesült Királyság, Kína, Oroszország és Németország – között, Iránnak változatlanul meg kell nyernie egy mélyen szkeptikus amerikai kongresszus támogatását.

Ennek ellenére több más Öböl-hatalom is változtatott a megközelítésén Teherán felé. Június elején került sor a kuvaiti emír első teheráni látogatására, ez pedig egy olyan esemény volt, amit Róháni elnök „döntő fordulatnak” nevezett a két ország közötti kapcsolatokban. Néhány nappal ezt megelőzően az Egyesült Arab Emírátsok, nyolcéves szünetet megtörve, kereskedelmi delegációt küldött Iránba. Még Szaúd-Arábia is úgy nyilatkozott, hogy reméli, hogy az iráni külügyminiszter ellátogat Rijádba (bár mostanában úgy tűnik, hogy ezeket a terveket egy időre felfüggesztették).

Ha az ilyen lépések egy szélesebb közeledéshez vezetnek, Kábúsz szultán nyitása Irán felé rendkívül előrelátó lépésnek bizonyulhat. Ugyanakkor nem világos, hogy mennyi közvetlen haszna származik Ománnak egy nukleáris megegyezésből. A jelenlegi Irán elleni szankciók mellett Omán profitál az Egyesült Arab Emirátusokból származó csempészaruk élénk kereskedelméből, amelyeket az ománi Muszandam-félszigeten rakodnak kompokra, hogy a Hormuzi-szoroson át iráni kikötőkbe szállítsák őket. Ha a szankciókat felfüggesztik, ez a kereskedelem szinte egy csapásra megszűnik, de legalábbis drasztikus mértékben visszaesik. Ha pedig több iráni olaj kerül a világpiacon, az az olajárak csökkenéséhez vezet, ami viszont további nyomást gyakorol az ománi költségvetésre.

Ám ha nem lesz nukleáris megállapodás, akkor nem valószínű, hogy az Irán és Omán közötti gázvezeték – ami, tekintettel arra, hogy az ománi tartalékok belátható időn belül kimerülnek, potenciális mentőövként szolgálhat – valaha is megépítik. Ennek ellenére a szultán máris gyűjti a tőkét egy másik nagyszabású beruházáshoz. Hatvanmilliárd dollárból egy finomítóból, konténerkikötőből, szárazdokkból és petrokémiai tranzitsomópontból álló komplexumot kívánnak építeni Duqm-nál, a kietlen partvidék egy hatalmas traktusán háromszáz mérföldre délre Maszkattól. A létesítmény egy tervezett vasúthálózat révén – és egy napon talán majd csővezetéken keresztül is – csatlakozna az Emirátusokhoz, Katarhoz, Kuvaithoz, Bahreinhez és Szaúd-Arábiához, ami végül biztosíthatja az Öböl-államoknak a közvetlen hozzáférést az Indiai-óceánhoz, és lehetőséget jelenthet arra, hogy teljesen megkerüljék a Perzsa-öblöt.

Omán jövője még alig körvonalazódik. Várhatóan erősödni fognak a – gazdasági, demográfiai és politikai – kihívások, amelyekkel az ország szembenéz, de a 2011 óta eltelt időben Kábúsz szultán átvészelte hosszú uralkodásának legnagyobb válságát, és ebben a pillanatban úgy néz ki, hogy a trónja legalább olyan szilárd, mint bármelyik másik uralkodóé a régióban.

(The New York Review of Books)

Maeve Flanagan

Kémek és úriemberek

Ben Macintyre: A Spy Among Friends: Kim Philby and the Great Betrayal (Crown, 2014, 384 oldal) című könyvének bemutatása

Harold Adrian Russell Philby-nek édesapja adta a Kim becenevet Rudyard Kipling azonos című közkedvelt regényének címszereplője után. A névválasztás akaratlanul is találónak bizonyult, hisz Kim Philby-nek, a jövőbeni kettős ügynöknek szintén „két különböző személyisége” volt.

Kim Philby igazi birodalmi gyerek volt. Apja, Hillary St. John Bridger Philby gyarmati tisztviselőként szolgált Indiában. Kim, akit egy helyi dada nevelt, Indiában töltötte kora gyermekkorát. Angliába visszatérve Westminsterben járt iskolába, majd a Cambridge-i Egyetem hallgatója lett. Philby apjának egyik indiai kollégája az a Valentine Vivian volt, aki később az MI6 igazgatóhelyettese lett, és jótállt a fiatal Philby-ért az MI6 kötelékében való szolgálathoz szükséges ellenőrzési folyamat során.

Számtalan könyvet írtak már a cambridge-i kémek témájáról; az öt férfi életét egyénileg és együttesen is többször górcső alá vették. A Burgess, Maclean, Blunt, Philby és – az előzőeknél sokkal kisebb mértékben – a Cairncross név az árulás és a csalás szinonimájává vált. Ben Macintyre sokat ad hozzá ahhoz, amit már tudunk *A Spy Among Friends: Kim Philby and the Great Betrayal (Egy kém barátok közt: Kim Philby és a nagy árulás)* című, Kim Philby életét vizsgáló új könyvével. A könyv rendkívüli olvasmányosságának egyik legfontosabb titka abban rejlik, hogy nem életrajzról van szó. Macintyre a Philby-történet egy új perspektíváját tárja elénk: a sznobizmus és egy adott társadalmi osztályhoz való tartozás egyfajta páncélt hozott létre Philby körül, ami lehetővé tette, hogy évtizedeken át rejtve maradjon és – puszító hatékonysággal – szovjet kettős ügynökként tevékenykedhessen.